

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ
УКРАЇНИ

3 (46) / 2015

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Рекомендовано
до друку вченою радою Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського
Протокол № 9 від 30 червня 2015 р.

Київ – 2015

<i>Овдіско І. М.</i> Тренінг професійного зростання практичного психолога.....	220
<i>Опійценко Н. В.</i> Основні етапи переживання психічної травми.....	225
<i>Осьодло В. І., Zubovskiy Д. С.</i> Адаптація україномовної версії “Шкали депресії центру епідеміологічних досліджень”.....	232
<i>Петьков В. А.</i> Класифікація аномального розвитку особистості як психологічна проблема.....	237
<i>Плеханов А. В.</i> Особиста безпека персоналу державної прикордонної служби України та шляхи її забезпечення: психолого-педагогічний аспект.....	241
<i>Ралко А. І.</i> Аналіз стану проблеми психологічної готовності особистості до аудиторської діяльності.....	247
<i>Самохвалов О. Б., Тробиук В. І.</i> Особливості психологічної підготовки персоналу Державної прикордонної служби України щодо забезпечення його особистої безпеки.....	253
<i>Сервачак О. В.</i> Дослідження та розробка концептуальних засад психологічного забезпечення масових спортивних заходів на сучасних мегастадіонах.....	259
<i>Сиско Н. М.</i> Тренінг як один із психологічних засобів профілактики наркотичної залежності учнівської молоді закладів професійної освіти.....	265
<i>Сірко Р. І.</i> Теоретичні аспекти підготовки психологів у вищих навчальних закладах до діяльності в особливих умовах.....	271
<i>Скрипкін О. Г., Скрипкіна Я. М.</i> Щодо проблеми діагностики посттравматичних стресових розладів у військовослужбовців – учасників антитерористичної операції.....	276
<i>Соловіско В. О., Кучеренко Є. В.</i> Проблема конкурентоспроможності та психологічної моделі сучасного фахівця.....	280
<i>Солтик О. О.</i> Контент-аналітичне дослідження критеріїв надійності викладача фізичного виховання.....	285
<i>Стасюк В. В.</i> Медико-психологічна реабілітація учасників антитерористичної операції на етапі виконання ними службових (бойових) завдань.....	290
<i>Стріха С. В.</i> Теоретико-методологічні підходи професійного розвитку спеціалістів.....	293
<i>Татарінов Є. В.</i> Теоретичні підходи до визначення психологічного змісту феномену прокрастинації.....	299
<i>Тімченко В. О.</i> Деякі погляди щодо побудови дієвої системи психологічної реабілітації рятувальників - учасників локальних збройних конфліктів.....	305
<i>Фоменко К. І.</i> Перфекціонізм як характеристика особистості, яка прагне до переваги та досконалості.....	311
<i>Хміляр О. Ф.</i> Регуляція поведінки особистості на основі декодування символічної мови руки.....	317
<i>Хомуленко Б. В.</i> Функціонально-рольові особливості діяльності практичного психолога.....	326
<i>Хуртенко О.</i> Метод психологічного дебрифінгу в комплексній системі соціально-психологічної реабілітації учасників АТО.....	333
<i>Числіцька О. В.</i> Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців, що приймали участь у бойових діях (антитерористичній операції).....	338
<i>Шапдрук С. К.</i> Професійні творчі здібності як інтегральна психосоціальна спроможність особистості психолога-професіонала.....	344
<i>Шусть В. В.</i> Особливості формування соціально-політичних цінностей українського суспільства.....	348
ДО ВІДОМА АВТОРІВ	353

*Сірко Р. І., кандидат психологічних наук, доцент,
заступник начальника кафедри практичної психології
та педагогіки Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності (м. Львів)*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

В статті досліджуються проблеми професійної підготовки спеціалістів з практичної психології у спеціалізованих навчальних закладах. Аналізується основні компоненти структури професійно-екстремальної підготовки фахівця.

Ключові слова: навчальна програма, навчальні дисципліни, екстремальна психологія, професійно-екстремальна підготовка.

В статье исследуются проблемы профессиональной подготовки практических психологов специализированных учебных заведений. Анализируются основные компоненты структуры профессионально-экстремальной подготовки.

Ключевые слова: учебная программа, учебные дисциплины, экстремальная психология, профессионально-экстремальная подготовка.

Постановка проблеми. Останніми роками відбулося багато змін у нашому суспільстві та в індивідуальній свідомості кожної людини.

По-перше, Україна формує власне бачення своєї ролі в соціально-економічних процесах світового рівня. Для ефективного співробітництва зі спеціалістами інших країн нашим представникам потрібні не тільки глобальні знання зі своєї спеціальності, але і розуміння соціальних чинників суспільного розвитку, проблем етнопсихології та культури держав світу, уміння спілкуватися та будувати комунікації, враховуючи особливості національного характеру.

По-друге, зростають вимоги до формування особистості, приділення уваги її розвитку, вивчення структури особистості, яка забезпечить формування її творчих здібностей. Тому в сучасних умовах особливо актуальною є проблема підготовки фахівців для подальшої якісної професійної діяльності. Сучасному виробництву потрібні не просто виконавці, які є носіями знань, а спеціалісти – новатори, що здатні конструювати нові знання та уміння. Тому зміст освітнього процесу у навчальних закладах всіх типів повинен бути спрямований на формування у індивіда мотивів самореалізації та саморозвитку, творчого мислення та уміння вирішувати нестандартні ситуації. Ці якості забезпечать майбутнім спеціалістам конкуренту здатність на ринку праці. Вищезазначену проблему могла вирішити психологічна підготовка

студентської молоді, проте питанню психологічної освіти та культури в процесі підготовки кадрів приділяється незначна увага. Підвищення ефективності цього напрямку багато в чому буде залежати від практичної роботи психологів, яка має здійснюватися як в період їх навчання у вищому закладі, так і під час професійної діяльності.

Саме тому виникає потреба працівників, які б кваліфіковано надавали психологічну допомогу конкретному індивіду в стресогенних умовах життєдіяльності. Це викликає необхідність проведення відповідних заходів за двома основними напрямками: підготовка більшої кількості шатних фахівців-психологів, які б могли надати кваліфіковану допомогу населенню; зміна існуючих підходів до організації та проведення форм навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ознайомлення зі спеціальною літературою показало, що проблемі підготовки практичних психологів приділяється недостатня увага [1;2;3;4]. На сьогоднішній день недостатньо успішно функціонує національна система соціально-психологічної служби, не висвітлені проблеми її організації в освітніх установах, зокрема у вищих навчальних закладах; не існує єдиної інформаційної системи психологічного забезпечення населення.

В освітньому середовищі не розроблена психологічна програма професії «практична психологія», не висвітлена проблема його

конкурентноздатності, не повністю окреслені його функції, не розроблені концептуально-дидактичні та змістовно-операційні положення щодо формування змісту предметів та курсів підготовки фахівців, відсутні затверджені освітньо-кваліфікаційні характеристики та освітньо-професійні програми.

Фактично відсутні фундаментальні наукові розробки з питань психологічного професійного відбору абітурієнтів на навчання на факультетах психології, недостатньо вивчається становлення психолога-професіонала в різних видах діяльності. В процесі навчання у вищих учбових закладах відсутні критерії, показники і діагностичні засоби сформованості психологічних умінь студентів. Так, актуальною проблемою і досі залишається пошук шляхів вдосконалення практичних умінь в системі підготовки фахівців; розробка методів відновлення емоційно-вольової сфери, яка сильно вигорає в процесі надання клієнтам психологічної допомоги. Недостатньо праць, де вказують вимоги до структури особистості психолога, не розроблені шляхи їх корекції.

Тому настала необхідність в реалізації навчального процесу форм і методів навчання, які б забезпечували формування у суб'єкта навчальної діяльності психологічних умінь і навичок.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних засад професійної підготовки студентів спеціальності «Практична психологія». Методи дослідження - теоретичний аналіз існуючих наукових розробок, узагальнення власного досвіду з практики підготовки психологів для діяльності в особливих умовах.

Виклад основного матеріалу. Концепція підготовки практичних психологів нами розроблена виходячи з сучасної стратегії реформування освіти, відображеної в основних нормативно-правових документах. На основі теоретичного аналізу літератури підготовку практичного психолога ми розглядаємо як процес професійного становлення особистості, який супроводжується установами знаннями, вміннями і навичками з конкретної спеціальності та особистісними рисами, завдяки яким вона стане контуренто-

спроможною на ринку праці, успішно функціонувати у всіх галузях діяльності, готовою до постійного професійного росту та соціальної мобільності.

Основними поняттями, які характеризують професійні складники підготовки практичних психологів є: рівень освіченості, технологічна готовність, кваліфікація, функції.

Кваліфікація, на думку дослідників, визначається типом одержаної освіти та комплексом документів, що дають право на роботу з обраної спеціальності [4]. В освітньо-кваліфікаційних вимогах до фахівця з практичної психології входять також професійні знання та здатність проводити навчальну, виховну, організаційну, науково-дослідну, медико-діагностичну, психоконсультативну та психокорекційну роботу з різними верствами населення. Засвоєння майбутніми спеціалістами професійних знань та практичних навичок підготує їх до виконання наступних робіт: пропаганда психологічних знань; планування, організація та проведення досліджень психологічних явищ та розробка рекомендації з їх корекції, їх систематизація та прогноз; організація та проведення психологічних тренінгів, ділових та рольових ігор; надання консультативної допомоги населенню з питань психології; оцінка психічного здоров'я особистості та розробка методів його корекції; медико-психологічна, психолого-психіатрична та психолого-юридична експертиза.

Кваліфікація отримана в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу дає можливість випускнику знайти застосування своїх знань, перш за все, при відповідних відділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Міністерства оборони, служби Державної Безпеки, фізкультурно-спортивних організаціях, а також на виробництві, установах науки та освіти, національній системі соціально-психологічної служби, медико-оздоровчих закладах, криміналістиці та юриспунденції.

Розглядаючи професійну підготовку майбутнього фахівця як різнобічний і динамічний процес, вважаємо за доцільне дати дефініцію поняття технологічної готовності. У загальному значенні це інтегральне утворення, яке включає

інтелектуальні, емоційні, мотиваційні, вольові процеси особистості, її установки і мобілізацію сил, що здатні забезпечити успішне виконання основних професійних функцій.

Аналіз та узагальнення змісту посібників, підручників та розроблених нами програм показав, що основними функціями практичного психолога є:

- *гностична*, яка полягає у організації і проведенні науково-психологічних досліджень з певної проблеми, обробку їх результатів, процеси саморефлексії та самоосвіти;
- *діагностична*, що характеризується вмінням застосовувати методи психодіагностики та адаптовувати їх до запитів різних сфер суспільної практики;
- *консультаційна*, яка заключається у здатності враховувати в консультаційному процесі вікові особливості клієнта та його запити;
- *корекційна*, що дає можливість використовувати психокорекційні засоби у відповідності до специфіки психологічної проблематики клієнта;
- *профілактична*, яка дозволяє попереджувати деструкції в структурі особистості, її міжособистісних стосунках та розвитку;
- *розвиваюча*, що сприяє самореалізації клієнтів та їх професійному росту, а також забезпечує розвиток малих соціальних груп;
- *просвітницька*, згідно якої психолог повинен популяризувати психологічні знання серед населення та сприяти підвищенню рівня його культури;
- *комунікативна*, яка заключається у здатності будувати комунікативні процеси під час проведення досліджень та надавати психологічну допомогу;
- *організаційна*, що передбачає організацію та проведення психологічних експериментів, ділових та рольових ігор, планування та координацію професійної діяльності, самоорганізацію спеціаліста-психолога та адаптацію його до різних сфер суспільного буття, формування екопсихологічної атмосфери для успішної самореалізації членів колективу.

За державними стандартами базова підготовка, що здійснюється за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», курс

освіти фахівців галузі практичної психології має складатися з двох органічно взаємопов'язаних частин – теоретичної та практичної підготовки.

Під теоретичною підготовкою студента ми розуміємо систему знань, сконцентрованих у психологічній науці та гуманітарних, природничих дисциплінах, а також сформованих інтелектуальних, комунікативно-корекційних умінь, які детермінують професійний рівень, пізнавальні здібності, методи впливу на особистість в процесі діяльності та спілкування.

Теоретична підготовка спеціаліста базується на загальноприйнятих формах педагогічного процесу – лекціях, семінарах, практичних та лабораторних заняттях. Вона включає наступні розділи: загальнотеоретична підготовка, спеціально-теоретична базова підготовка, професійно-екстремальна підготовка. У зв'язку з цим при формуванні змісту освіти фахівців з практичної психології виникає проблема: які навчальні дисципліни будуть подаватися і у якій послідовності.

Проблема формування навчального плану, системи дисциплін, їх змісту є складною і багатогранною. До того ж в психологічній літературі відсутні праці з її аналізу. Рівень освіченості і креативне мислення майбутнього психолога забезпечує цикл загальнотеоретичних дисциплін, які дають базові знання з історико-соціологічних, культурологічних, політико-правових та філософських аспектів життєдіяльності особистості. Білого-природничі та екологічні предмети забезпечують знання студента з проблеми будови центральної нервової системи як субстрату психіки, фізичного та психічного здоров'я, соціального і психічного розвитку особистості, відхилень у функційному стані і психічній діяльності. Соціально-економічні науки готують майбутнього психолога до врахування соціально-економічних законів сучасного суспільства та озброюють методами управління соціальними процесами, ознайомлюють з методами аналізу соціально-психологічних явищ та їх кризовими проявами, соціальними конфліктами і їх вирішенням.

Підвищенню загального і професійного рівня сприяє також спеціальна теоретична

базова підготовка майбутнього психолога. Оскільки, на сучасному етапі розвитку суспільства, спостерігається збільшення інформації, яку потрібно засвоїти студенту та сформувати відповідну систему професійних знань і позитивне ставлення до предметів та майбутньої діяльності, в планах навчальних дисциплін зі спеціальної теоретичної базової підготовки значна увага приділяється предметам, які формують розуміння особистістю соціальних явищ у групах та суті психіки окремого індивіда. До таких проблем належить: матеріальний субстракт психічного, закономірності вікового розвитку людини та їх біологічні та соціальні детермінанти; зв'язок психічних, фізичних і біологічних явищ; методологічні і теоретичні проблеми психології, її категоріальний апарат; психічні механізми чуттєвого та логічного пізнання світу; психічні процеси та їх роль в психічній діяльності людини; психічні стани, властивості та їх вплив на поведінку індивіду; воля як механізм регуляції психічної діяльності; психологічна структура особистості, її характер, темперамент та здібності.

Вирішення педагогічно-виховних, науково-дослідних, організаційних та діагностико-корекційних функцій роботи практичного психолога забезпечує його професійно-педагогічна підготовка. Вона здійснює знання і реалізацію в практичній діяльності: основних психологічних концепцій та галузей психології; експериментальних методик дослідження та методів проведення психологічного консультування; соціально-психологічних механізмів регуляції поведінки особистості; основ психотренінгу та психотерапії; психолого-педагогічну основу методів навчання і виховання; розробку методичної документації, процедури наукового дослідження, його принципи і структуру.

Одним з головних завдань системи формування фахівця з психології є його практична підготовка. На сьогоднішній день гостро стоїть проблема постійно зростаючих вимог до кваліфікації спеціаліста-психолога у зв'язку з недостатньою якістю практично-прикладних знань. І хоча обсяг загальнонаукових і спеціальних знань у сфері психологічних дисциплін збільшився, що позитивно відобразилось на професійному рівні спеціаліста, все ж при формуванні

навчальних планів недостатньо враховується сучасні інтерактивні технології. Тому одне з першочергових завдань підготовки є розробка концептуально-дидактичних і змістовно-операційних положень щодо формування змісту предметів і курсів діагностико-прикладного напряму, впровадження в навчальний процес нових технологій, які забезпечать формування необхідних особистісних якостей та психокорекційних умінь майбутнього фахівця. У зв'язку з цим практичним дисциплінам у загальному бюджеті ВНЗ повинна відводитись значна роль. Практичний психолог повинен вміти використовувати експериментальні методики та методи обробки результатів дослідження; діагностувати та корегувати негативні психічні стани; проводити навчальні заняття та психотренінги; користуватися методами психологічної експертизи. У зв'язку з цим у практичному розділі програми значне місце відводиться лабораторним та практичним заняттям, виробничій практиці, самостійній роботі студентів, діловим та рольовим іграм, психотренінгам та ситуаційним задачам, підготовці курсових та дипломних робіт.

У розробленому нами навчальному плані вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій передбачається вивчення предметів, які формують практичні навички фахівців-психологів до діяльності у особливих умовах. Враховуючи особливості діяльності, набувають актуальності такі дисципліни як: екстремальна психологія, юридична психологія, військова психологія, конфліктологія, психологія кризових ситуацій, психологія постравматичної реабілітації, психокорекція, психологічне консультування, професійна підготовка до діяльності в екстремальних умовах. психологічна підготовка фахівців в надзвичайних ситуаціях, професійна придатність до діяльності в надзвичайних ситуаціях та професійна деформація.

Беручи до уваги сучасні екологічні та гіподинамічні особливості нашого суспільства, стан здоров'я, акселерацію, збільшення розумових навантажень у навчальному процесі, поширення шкідливих звичок серед молоді вимагає включення в програму підготовки практичних психологів розгляду питань та формування практичних

Питання психології

навичок з клінічної психології, патопсихології, психіатрії, психології емоційних станів, психології девіантної поведінки.

Висновок. Основними компонентами структури професійної підготовки фахівця є: рівень освіти, який забезпечується

дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного та природничо-наукового циклів; технологічна готовність, кваліфікація і функції, які формуються за рахунок засвоєння знань, умінь і навичок з предметів професійного та практичного циклів.

Список літератури

1. Основи практичної психології: підручник /В.Панок, Т.Титаренко, Н.Чепелева та інші. – К.: Либідь, 1999. – 536с.
2. Введение в практическую психологию /Г.С.Абрамова – М.: Наука, 1995. – 307с.
3. Школьная психологическая служба: вопросы теории и практики / И.В.Дубровина – М.: Узд-во МГУ, 1991. – 202с.
4. Зязюн І.А. Філософія свідомого і несвідомого у професійній освіті /І.А.Зязюн// Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти: наук-метод.зб. – К., 1994. – 384с.

Sirko R., Lviv state university of vital activity safety

THE THEORETICAL ASPECTS OF PSYCHOLOGISTS TRAINING IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS FOR THE ACTIVITY IN THE SPECIAL CONDITIONS

The article deals with the problems of professional trainings of practical psychology experts at special education establishments. The definition of professional trainings of practical psychology is determined. The contents, purposes and tasks of profession extremely training are analysed; the principles, programs and methods are describes. The main components of the structure of profession extremal training are analysed, such as level of educational, qualification, ready for action, functions. The main functions of psychologist are characterized. Specially developed methodics and techniques, as well as psychotraining technologies for psychological support of the population are describes. The contents of basic curriculum's are analysed, including author's ones. The articles also shows the main methodological principles of profession extremal training, their place and role in psychological science and practice.

Key words: curriculum, subjects, extreme psychology, profession extremal training.